

משא ומתן

י"ו ל ע"י בית הוראה עץ חיים | בנשיאות הרב חיים קאהן שליט"א | גליון רל"ט

מעשה שהיה

אין סימן

הרב אריה ליכטנשטיין

העובדים והשבים ברחוב שעל

יד הישיבה, חלפו על פניו ביעף.

חלקם חשבו לעצמם: כנראה עוד בחור מוזר מעט. אולי אף הרבה...

אחרים שפשפו את עיניהם בקנאה מהולה בהערצה. ראו והביטו! בן תורה שאינו שת ליבו אל כל הסובב אותו ורק קוע בשרעפיו באמצע הרחוב...

הצד השווה שבשניהם, שהם הבחינו בחיים, אך חיים כלל לא הבחינו בהם...

הוא ניסה לחשב במוחו את כל ידיעותיו מפרק 'אלו מציאות'. אולי יצליח לפתור לעצמו את ספיקו.

מצד אחד, הרי יאוש שלא מדעת - אינו יאוש (בבא מציעא ע"ד ק"א ע"ב). הלכה כאביי בע"ל קג"ם (שם כ"ב ע"ב)...

מצד שני, אולי דינו של העט (Pen) כמטבעות. כשם ששנינו במעות, 'אדם עשוי למשמש בכיסו בכל שעה', הוא הדין שאדם מושיט את ידו בכל עת מצוא אל חולצתו ושולף את העט שברשותו (שם).

פעם לכתוב, פעם להשתעשע עמה בעת לימודו ופעם בכדי להגיע עמה אל מקומות שאין היד שולטת בהן... מאידך, הרי אין על העט שום סימן. לכאורה...

כיון שמחשבתו של חיים מהירה, ובמוחו מתרוצצות להן מסכתות שלמות מן הש"ס, שומה עלינו לעצור מעט מל-צטט את מה שרץ בראשו ולפרש את שיחתו.

חיים יצא מבנין הישיבה בסופו של יום עמוס וגדוש בלימוד התורה. כדרכם של תלמידי חכמים התהלך חיים כשעיניו נעוצות בקרקע.

והנה למולו שוכב עט. לא איזה עט יקר, אלא כזה פשוט. מהסוג שבו משתמשים רוב בחורי הישיבות הרושמים את הגיגיהם עלי גליונות. בצורה טבעית, נטה חיים להת-כופף ולהגביה את המציאה.

אך מיד נרתע לאחוריו. מה אעשה עם עט זו? הרי כמעט ברור שלא אוכל למצוא את בעליה! אין עליה סימן...

וכי תימא מאי ריעותא יש בכך שאין בה סימן?

עט זו בגדר 'אוש שלא מדעת' היא עומדת. אכן, אילו היו הבעלים יודעים שנאבדה מהם, היו מתייאשים. אך כל זמן שעדיין אינם יודעים מכך - אין כאן יאוש. הלכה היא, שיאוש כזה, אינו יאוש.

מעתה, אם יגביה חיים את האבידה, הרי שיתחייב

פסקי דינים

דיני יאוש ג'

הרב חיים קאהן שליט"א

יאוש ברשותו, בטעות

חיוב השבה

המוצא אבידה לפני יאוש חייב להחזירה לבעל האבידה שנאמר 'השב תשיבם' (דברים כ"ב, א').¹

אופני ייאוש

ברם, כבר התבאר שאחר ייאוש הבעלים מותר לזכות באבידה. וכן התבאר שישנם שני סוגי ייאוש, א) כשהיא אבודה ממנו ומכל אדם במצב דומה לשטפה נהר או נמצאת בזוטו של ים, ב) שבעל האבידה חזר מלמצוא את האבידה, והתייאש ממנה.²

נודע שנתייאש

מצא אבידה שיש לה סימנים הרי היא בחזקת שבעל האבידה לא התייאש ממנה וחייב להחזירה לבעליה.³ אמר בעל האבידה 'ווי לחסרון כיס' וכיוצא בו מדברים אלה, נודע שהתייאש ממנה,⁴ כלומר, שנואש ממנו וסבור שלא תחזור אליו,⁵ אינה חייב להשיבה, ומותר לזכות בה.⁶

כמו כן, אבידה שאין לה כל סימן ולאחר שמישש ובדק למצוא היכן היא, לא מצא אותה, בוודאי התייאש ממנה אף שלא אמר דבר, שהרי אין לה סימנים שיתאפשר השבתה,⁷ שמפני הייאוש שה-סיח דעתו וסילק עצמו ממנה,⁸ פטרה התורה את המוצא מחיובי השבה.⁹

יאוש בטעות

כתבו הפוסקים שכל זה כשנאבד במקום שהיה ראוי שיתייאש מאבידה, כגון שנאבד ברשות הר-בים שמפני זה חל היאוש, אבל אם הניח דבר סמוך לביתו והוא סבר שאבד, הרי זה יאוש בטעות שהרי באמת לא נאבד, ולכן לא זכה המוצא אבידה.¹⁰

יש שכתבו בגדר הדברים, שיש לדון האם בעת שהתייאש היה ראוי ונכון שיתייאש, שאז אם התייאש הסתלק מהממון וחל הייאוש למרות שלאחר מכן השתנה הדבר, כגון לאחר שהתייאש מאבידה במקום שהיה ראוי שיתייאש, נמצאת האבידה, הואיל והתייאש בזמן שהיה במקום ש-ראוי שיתייאש כבר הסתלק בייאוש, וכל הקודם זכה, אבל אם גם בעת שהתייאש לא היה ראוי שיתייאש, לא הסתלק מאבדתו ולא חל הייאוש אפילו פירש שמתייאש.¹¹

עדי שור הנסקל שהוזמו לעומת דיני שטעו

על דרך זה יש שפירש בזה, שאם בעת שהתייאש לא היה ראוי שישבור שיוכל למצוא האבידה, ומחמת זה התייאש, אינו יאוש בטעות, שהיה ראוי שיתאבד מהאבידה ויתייאש ממנה, ודומה לשור שהעידו עליו שהרג אדם, שנגמר דינו לסקילה ונאסר בהנאה, ושוב הוזמו עדי, שכל הקודם זכה שכבר התייאש בעל השור ממנו כשנגמר דינו ועומד להיסקל,¹² שאף אם בעליו סברו שהעדות שקר לא עלה על דעתם שימצאו עדי הזמה לפני שישקל, ובשעתו היה ראוי שיתייאשו מהשור, ובוודאי הסתלקו ממנו לגמרי, ולכן אינו יאוש בטעות הגם שהוזמו העדים והתברר שהכל היה טעות והשור לא נאסר מעולם, שמפני שהסתלק לגמרי חל הייאוש, וכל הקודם זכה בו.¹³

לעומת זה, מי שהתחייב בדין ושילם, ושוב מצא ראיות לזכותו וסתר את הדין, או שהדיינים מצאו שטעו בדין, שהתברר שמעולם לא היה פסקו כדיון, חוזר הדין גם אם אמר שהתייאש מחובו, שהרי התברר שלא היה ראוי שיתייאש.¹⁴

חיוב השבה כשמצא לפני יאוש

הגיע האבידה ליד המוצא לפני הייאוש ולאחר מכן התייאשו הבעלים, ונודע לו מי בעל האבידה חייב המוצא להחזיר את האבידה לבעליה.¹⁵

יאוש ברשותו

בטעם הדבר נחלקו הראשונים, יש שכתב שכיון שכבר התחייב בהשבה כשנטלה לפני יאוש, שוב לא נפקע ממנו חיוב השבה ומ"מ מועיל הייאוש שאינו חייב להשיב את האבידה עצמה ודי שישלם דמיה.¹⁶ ופירשו אחרונים שזה לסוברים שגזלן אינו חייב להשיב את גוף הגזילה לאחר שהתייאשו הבעלים, ולכן אף באבידה הדין כן, אבל להלכה שגם הגזלן והגנב לא קונים את גוף הגניבה,¹⁷ חייב גם המוצא אבידה להחזיר את גוף האבידה לאחר ייאוש.¹⁸

יש שכתב לפי מה שהעלה שייאוש מועיל רק לאבידה שאינה ברשותו אבל לא מועיל לאבידה שנמצאת ברשותו, והרי המוצא האבידה הוא שומר שר של הבעלים וידו כיד הבעלים לפיכך לאחר שבאה האבידה לרשות המוצא אין הייאוש מועיל להמציא יזכה בה.¹⁹

אף בזה יש שביארו הטעם שייאוש אינו מועיל כשמצאת האבידה ברשותו, היות שמעולם לא היה ראוי שיתייאש ממנה, הרי זה יאוש בטעות.²⁰

[1] רמב"ם הל' גזלה ואבידה פרק י"א הל' א', ס' רנ"ט סעיף א', ודיני השבת אבידה יתבארו ביותר פרטות בע"ה. [2] גליון

המשך ההערות בעמוד ב'

מעשה שהיה

בהשבתה. אינו יכול ליטלה לעצמו, שהבעלים עדיין לא נתייאשו ממנה.

ואף שכשיעבור פרק זמן ממושך, הרי שבואי כבר נודע לבעלים מאבידתם ונתייאשו ממנה (מאחר ואין עליה כל סימן), אך כיון שבאה ליד חיים לפני היאוש, שוב אינו יכול לקנותה בייאוש שיבוא לאחר מכן. דבר זה נקרא בלשון הגמרא 'באיסורא אתי לידיה'. כיון שחלה על המוצא חובת ההשבה, שוב אינה פוקעת ממנו עוד ואפילו אם כבר נתייאשו הבעלים.

מאידך, צצה בראשו של חיים מחשבה, שמא 'עט' דינה כמעות. בגמרא הקשו על מאן דאמר שיאוש שלא מדעת אינו יאוש, מדין מצא מעות מפוזרין, הרי אלו שלו. מדוע זכה בהן המוצא, הרי יתכן שבעל המעות שאיבדן עדיין לא יודע מכך ויאוש הוא שלא מדעת? ותירצו בגמרא 'אדם עשוי למשמש בכיסו בכל שעה' ואם כן ודאי שמיד לאחר שאיבד את המעות כבר ידע מאבידתו ונתיאש מהמעות. על כן, יש כאן יאוש מדעת. וסבר חיים להשוות את דין ה'עט' התחובה בתוך חולצתו של בן ישיבה, לדין המעות הנתונות בכסי איש העסקים.

ומיד נתיישב בדעתו, כי שונה דין ה'עט' מדין המעות. קשה לומר שאדם מבחין כל העת בהימצאותה של ה'עט' על בגדיו, וממילא שאינה חש מיד בחסרונה (ראה קונטרס 'אוצר הטוב' מהגר"ש אלישיב בסוף ספר 'תורת האבידה' חקירה א'. וראה עוד מש"כ במדור 'קו ההלכה' גיליון קע"ג אודות מטבעות האידיא).

כבר סבר חיים להמשיך בדרכו, אך חשש שמא כאשר אינו מגביה אבידה זו עובר משום 'לא תוכל להתעלם'.

הגאון רבי עקיבא איגר (דרוש וחיידוש בבא מציעא דף כ"ו ע"א בתוד"ה 'דשתיף' בסוה"ד) יצא לחדש שנחלקו הראשונים בדבר אבידה שאין בה סימן, אם חייב להגביהנה וכדלהלן. שנינו במשנה (בבא מציעא דף כ"ו ע"ב): מצא בתנות הרי אלו שלו (של המוצא). והקשו הראשונים אמאי לא זכה באבידה בעל החצר - בעל החנות - בקנין חצר? הרי חצירו של אדם קונה לו שלא מדעתו.

יש שתירצו שכיון שבעל החנות זכה בה עוד לפני שנתיאשו ממנה הבעלים, הרי שבאי-סורא אתי לידיה ונתחייב בהשבתה ושוב אינו יכול לזכות בה (נמוקי יוסף שם).

והקשו על כך האחרונים הרי חצירו של אדם אינה קונה לאדם בעל כרחו. ודאי שבעל החנות לא רצה לזכות במציאה לפני שנתיאשו הבעלים ששוב לא יוכל לזכות בה לעצמו. מדוע לא נאמר שזכה בה רק לאחר שנתיאשו הבעלים ובהתיירא?

ולמד מכאן הגר"א שכיון שיש עליו לאו של 'לא תוכל להתעלם' הרי שאינו יכול שלא לזכות באבידה מיד כשנאבדה, ושוב הוי באיסורא אתי לידיה ואינו יכול עוד לזכות בה לעצמו. מוכח איפוא שגם על אבידה שאין בה סימן חייב המוצא להגביה, ואינו רשאי להתעלם ממנה (כך גם פסקו בשלחן ערוך הרב (מציאה ופיקדון סעיף ב') ובתהילה לדוד (סימן ק"ז בסופו)).

אמנם בתוספות (שם ע"א ד"ה 'דשתיף') תירצו קושיא זו באופן אחר ולמד הגר"א דבד-יהם שבנקודה זו נחלקו. שלשיתם אין חובה להגביה אבידה שאין בה סימן. על כן לא שייך לומר שזכה בעל החצר באבידה שבחנותו בעל כרחו.

אמנם למעשה נראה שיש מקום להקל, ואצטט ממשנתו של הגר"נ גולדברג שליט"א ואוקי באתר:

הנה ק"ל בחו"מ (סימן ערב סעיף ז'), שאע"ג שאדם חייב במצוות פריקה וטעינה - אם היה בעל הבהמה שם, והלך וישב לו, ואמר לזה שפגע בו, הואיל ועליך המצוה אם רצית לפרוק לבד - פרוק. הרי זה פטור, שנאמר עזוב תעזוב עמו'. ונראה לכאורה שפריקה וטעינה לאו דוקא, אלא כל מצוות שבין אדם לחבירו, אם יעמוד חבירו בצד ויאמר עליך לעשות המצוה ואיני חייב לטרוח ולעזור לך - פטור. והוא הדין השבת אבידה - אם יעמוד חבירו בצד, ויאמר לו עליך המצוה להשיב לי האבידה - פטור. ומה"ט נראה ג"כ, שבכל מצוות אלו אין האדם חייב בהם אלא עד כמה שגם חבירו היה טורח ועושה עבור עצמו. אבל אם חבירו עצמו לא היה טורח בפעולה מסוימת - גם הוא אינו חייב לעשותה. שאם נחייבו לעשותה אעפ"י שחבירו עצמו לא היה עושה, הרי זה כמו שעמד בצד ואמר לו הית ועליך המצוה טרח אעפ"י שאינו טורח.

ועל פי סברא זו ניתן לפטור מקרים רבים של השבת אבידה של חפצים פטוים חולים, שברור שהבעלים עצמם לא היו טורחים לרדוף אחריהם, שגם המוצא אותם לא יתחייב לטרוח בהשבתם ג"כ, וצ"ע להלכה (הישר והטוב - קובץ כ"ד).

קו ההלכה

תשלומי ריבית

הלווית לזמן של \$20,000. כאשר הגיע זמן הפיר-עון, דחה אותי הלווה בתירוצים. כך חלף לו זמן רב, כשכל הזמן הוא מתחמק מלפרוע את ההלוואה. עד אשר פניתי אליו שאני צריך את המעות לצרכי הנישואין של בתי.

כיון שכך ובהבינו כי אין מנוס עוד, ביקש ממני אותו לוח שמאחר ואין לו את הכסף, שאקח הלוואה את סך זה ממוסגרת האשראי (line of credit) שאני זכאי לקבל מהבנק, והוא ישלם את תשלומי הריבית החודשיים עד שימצא מעות לפרוע את החוב. למשך שנתיים ישלם הלווה את הריבית, אך לאחר מכן חדל מכך בטענה שאין לו ונאלצתי להמשיך ולשלם זאת מכיסי.

לאחר מספר שנים התקשרתי אליו להזכירו על החוב ועל כל תשלומי הריבית שפרעתי במ-קומו, טען הלה שנודע לו שאסור לו לשלם אף לא פרוטה אחת יותר ממה שלוה, ועלי לנכות מחובו את כל אותם התשלומים של הריבית ששילם הוא עבור ההלוואה שנטלתי מהבנק.

שאלה: האם צודק הוא בטענתו?

תשובה: המציאות מוכיחה שוב ושוב כמה רבתה המכשלה בעניינים חמורים אלו. אשר על כן נבאר מספר דוגמאות ששכיח שיטעו בהן בני אדם.

צדקו דברי הלווה וכדלהלן. ראובן שלוח מעות מגוי בריבית, בכדי להלוות את אותן המעות לשמעון - אסור לראובן לתבוע את תשלומי הריבית משמעון. אם התנה על כך ראובן בשעה שהלווה את המעות לשמעון, הרי זו ריבית קצוצה [- ריבית שאסורה מן התורה] (שלחן ערוך - יורה דעה סימן קס"ח סעיף י"ז, טורי זהב - יורה דעה סימן ק"ע סק"ג).

מטעם זה, אסור ראובן להשתמש בכרטיס האשראי (Credit card) של שמעון ולפרוע את הריבית שגובה החברה משמעון, אפילו אם ראובן ישלם ישירות להחברה.

הוא הדין לראובן שמחזיק כרטיס על שם עצמו מחשבון שמעון חבירו (הנקרא Additional card). החוב שבחשבון הוא על שם שמעון ונחשב שמעון שלוח סך זה מהחברה והלווה לראו-בן ואסור לו לגבות יותר ממה שהלווה.

כמו כן, ראובן שרשם את ביתו בפנקסי הממשלה על שמו של שמעון, וממילא גם המשכנתא (Mortgage) רשומה על שם שמעון - אסור לראובן לפרוע את תשלומי הריבית שגובה הבנק עבור המשכנתא. האיסורים הנ"ל הוא אף אם ראובן ישלם את הריבית ישירות לבנק, ואף אם אין לשמעון כל רווח מכל הענין.

כאשר התנו ביניהם על תשלומי הריבית בשעת ההלוואה, הרי זו ריבית קצוצה ויוצאת בדיינים מיד המלוה אם גבה אותה (שלחן ערוך - יורה דעה, סימן קס"א סעיף ה'). ואם לא התנו על כך מלכתחילה, הרי זה אבק ריבית - ריבית דרבנן. אף על פי שחייב המלווה להשיבה לצאת ידי שמים, אך היא אינה יוצאת בדיינים.

כאשר מתחילה בשעת ההלוואה לא התנו על כך, רק התנו זאת בעת שהרויח המלווה ללווה את זמן ההלוואה, יש שכתבו שזו רק ריבית דרבנן, אך הכרעת רוב הפוסקים שזו ריבית קצוצה (שם סימן קס"ו סעיף ב' וש"ך שם סק"ח). במקרה זה, גם להפוסקים הסבורים שזה רק אבק ריבית, אם עדיין לא פרע הלווה את החוב ובא לנכות ממנו את תשלומי הריבית שכבר שילם לו, והמלווה תובע הכל וטוען שאינו רוצה לצאת ידי שמים - הדין עם הלווה (שם סימן קס"ו סעיף ג').

אשר על כן, על מנת שלא ישנו מקרים כאלו, יש לסדר הסכמים אלו בשאלת רב ועם היתר עייסקא כדת וכדין. גם בעת שמרויח לו את זמן הפירעון, יאות הלווה לסדרו על פי היתר עייסקא.

המשך ההערות מפסקי דינים

רל"ז. [3] סי' רנ"ט סעיף א', רס"ב סעיף ג'. [4] ב"מ כ"ג א', רמב"ם הל' גו"א פרק י"ד הל' ג', סי' רס"ב סעיף ה'. [5] ראה רש"י ב"מ כ"א ב' ד"ה דמיאש. [6] סי' רנ"ט שם וסי' רס"ב סעיף ג'. [7] ראה קצות קמ"ב ס"ק א' בביאור הגהות אשרי ב"מ פרק ה' סי' ל"ב. [8] שו"ת מהר"ם שיק יו"ד סי' שצ"א בביאור הנ"ל. [9] ראה קונטרסי שיעורים ב"מ סימן ט"ז אות ד' שביאר בזה בב"מ כ"ג א' 'כללי דאבידתא'. [10] שו"ת פרי יצחק ח"ב סי' ס"ד ד"ה וע"פ, דרק באופן זה נקרא טעות, וראה להלן שיש מפרשים בזה סברת הרמב"ן שלא מועיל ייאוש ברשות. [11] ע"פ מהרי"ק שורש ג' הובא ברמ"א סי' קס"ג סעיף ג' ועוד יתבאר בע"ה בדין ייאוש על חוב. [12] כריתות כ"ד א' וירושלמי ב"ק פרק ד' הל' ח' כרבי יוחנן. [13] חידושי הר"מ סי' כ"ה אות ד', וע"ע תרו-מת הכרי סי' רס"ב. [14] שם, וע"י שער משפט סי' כ"ה ס"ק ב'. [15] סי' רנ"ט סעיף א', רס"ב סעיף ג'. [16] תוס' ב"ק ס"ו א' ד"ה הכא. [17] סי' שנ"א סעיף ב' בגניבה וסי' שס"א סעיף א' בגזילה. [18] ראה רע"א דרו"ח ב"מ כ"א ב' על התוס' ד"ה המוצא מעות, נתיבות שנ"ג ס"ק ד' חזון איש ב"ק סי' י"ח ס"ק א', ועיין קצות סי' רנ"ט ס"ק א', אבל עיין עטרת חכמים חידושים לב"ק שם שמפרש דברי התוס' אף לדינא. [19] רמב"ן ב"מ כ"ו ב' במלחמות, וכתב הקצות הנ"ל שלפי זה אף לסוברים שגולן קונה בייאוש אבל מוצא אבידה אינו קונה בייאוש, ועיין חזו"א הנ"ל, שדן האם התוס' חולקים על הרמב"ן. [20] ראה הערה 10, אמרי משה סי' ל"ז אות ג'.

לדיני תורה, שאלות בדיני ממונות, שטרות, ריבית, צוואות, דיני מקח וממכר בשבת ויו"ט, או לכל ענין הקשור לגליון אפשר להתקשר:

לקבל את הגליון באימייל שלחו ל mm@businessshalacha.com